

KANONICZNE PODSTAWY DIALOGU MARYI Z SZATANEM W PROCESIE SZATANA PRZECIWKO RODZAJOWI LUDZKIEMU BARTOLA Z SASSOFERRATO

Treść: — I. Wprowadzenie. — II. Analiza. — III. Wnioski. — Summarium.

I. WPROWADZENIE

Bartolo z Sassoferrato, urodzony 10 XI 1313 w Venatura koło Sassoferrato, zmarł 1357 lub 13 VI 1359 w Perugii. Sławny prawnik, zwany *lucerna iuris civilis*, studiował w Perugii i Bolonii, doktorat zdobył w roku 1334, wykładał od roku 1339 lub 1340 w Pizie, katedrę prawa w Perugii otrzymał w roku 1342 lub 1343. Opracował pierwszy pełny komentarz *Prawa Rzymskiego*¹.

Ks. dr Jan Fijałek, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, członek Cesarskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, wydał w 1914 roku wspaniałe dzieło pod tytułem: *Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas*².

Dzieło to zawiera następującą dedykację: *Studia haec anno natali Bartoli de Saxoferrato sexcentesimo Academia Litterarum Cracoviensis una cum Universitate Cracoviensi Jagellonica universitatibus Italicis celeberrimis Bononiensi Perusina Pisana ubi ius Romanum docebat summus legista cum optimis omnibus votisque proseguuntur.*

Oto spis treści zawartych w tym dziele: *I. De studio iuris Romani apud Polonos aetate Bartoli de Saxoferrato; II. Quenam scripta Bartoli apud Polonos inveniantur inde a condita Universitate Jagellonica Cracoviensi (a. 1400); III. De codicibus Cracoviensibus bibliothecae Jagellonicae, in quibus lectura in iure civili Bartoli de Saxoferrato reperitur. Tractaturque de personis, ad quas olim pertinebant; IV. De scientiae iuris Romani apud Polonos profectu in altera parte saeculi XV-ti; V. Afferuntur incunabula librorum Bartoli de Saxoferrato, quae in bibliothecis*

¹ K. Hilgenreiner, Bartolo v. Sassoferrato, *LThK* 2(1931), k. 8; A. Okrzesik, Bartolo z Sassoferrato, *EK* 2, k. 84–85.

² Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in Polonos auctoritas. Exposuit Dr Joannes Fijałek, Professor P. O. in Universitate Jagellonica Cracoviensi, Caesariae Academiae Litterarum Cracoviensis Socius. Adiectae sunt II Tabulae Phototypicae diversaeque illustrationes in textu. Cracoviae, sumptibus Academiae Litterarum Cracoviensis, apud Bibliopolam G. Gebethner et Soc. MCMXIV, Cracoviae MCMXIV. Typis Universitatis Jagellonicae, provisore Josepho Filipowski.

Cracoviensibus conservantur; VI. De Polonis legumperitis saeculo XV-to exeunte et ineunte XVI-to, qui et ius Romanum cognoscebant et scripta Bartoli de Saxoferrato; VII. De cathedra iuris Romani fundata in Universitate Jagellonica anno 1533 brevis notitia; VIII. De operibus omnibus domini Bartoli editis saeculo XVI-to, quae in bibliothecis Cracoviensi et Mogilensi asservantur; Index personarum et locorum.

Piszący te słowa ogłosił w 1960 roku artykuł: „Maryja a ludzkość według *Procesu szatana przeciwko rodzajowi ludzkiemu* Bartola de Saxoferrato (w sześćsetlecie śmierci autora)”³. Zadaniem tego artykułu było zaliczenie *Procesu szatana*, dziełka popularno-prawnego, do źródeł historii dogmatów Maryjnych i zbadanie metodą historyczno-dogmatyczną.

Proces aż do samego wyroku, przychylnego dla ludzkości, obfituje we wspaniałe rozumowania, zarówno prawne, jak teologiczne. Osoby występujące zostały przez autora jasno i wyraźnie odmalowane. Zwłaszcza Najświętsza Dziewica ma wspaniały portret psychologiczny. Widzimy ją jako niewiastę bystrego umysłu, świetnie wykształconą, bardzo dzielną, uczuciową, przemawiającą do Syna po matczynemu.

Niektóre prawdy dogmatyczne, jak Macierzyństwo Boże, Wieczyste Dziewictwo, Doskonała Świętość, zawarte są wyraźnie. Inne, jak Niepokalane Poczęcie i Wniebowzięcie nie są wyraźnie obecne. Na pierwszym jednak miejscu, o dziwo, Maryja ukazana jest jako Dziewica-Współodkupicielka, Przeciwwstawienie Ewy, Nowa Ewa, Matka, Oblubienica i Towarzyszka Chrystusa Pana.

Pomiędzy Najświętszą Maryją Panną a ludzkością zachodzi tożsamość, przede wszystkim fizyczna, potem duchowa, wreszcie prawna. Ta ostatnia usilnie przez Bartola jest głoszona i popierana dowodami zarówno pozytywnymi, jak negatywnymi. Skoro zaś ludzkość, w której imieniu występuje Maryja, jest odkupiona przez Chrystusa Pana (a więc stanowi Mistyczne Ciało Chrystusa), nikt chyba nie będzie wątpił, że w dziełku Bartola przynajmniej zawiązkowo zawarte jest twierdzenie o prawnej tożsamości Maryi i Kościoła Powszechnego. Dowodem, że twierdzenie to znane było już w XV wieku, jest drzeworyt zdobiący niemieckie wydanie *Procesu szatana*, ukazujący ludzkość klęczącą za papieżem, biskupem i zakonnikami⁴.

Proces szatana dowodzi, że Maryja była świetnie wykształcona, wkładając w jej usta rozmaite przytoczenia prawa zarówno kanonicznego, jak cywilnego. W niniejszym opracowaniu przebadane zostaną wyłącznie powołania na *Corpus Iuris Canonici*⁵, zawarte w książeczce: *Bartolus de Saxoferrato. Processus Satanae contra genus humanum* [Leipzig, ca 1495]⁶.

³ J. Wojtkowski, Maryja a ludzkość według *Procesu szatana przeciwko rodzajowi ludzkiemu* Bartola de Saxoferrato, *RTK* 7: 1960, nr 2, s. 33–69.

⁴ Tamże, s. 68.

⁵ *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars prior Decretum Magistri Gratiani. Pars secunda Decretalium collectiones.* Graz 1955. Cytuje: Friedberg, CIC, część, kolumna.

⁶ GW 3653, IP 860. Cytuje: Processus.

II. ANALIZA

Na *Proces szatana* składają się następujące czynności: 1. wręczenie i przyjęcie pozwu; 2. wezwanie ludzkości; 3. ustanowienie obrończyni; 4. sprawdzenie osób (pierwszy wyrok przedstanowczy); 5. zawiązanie sporu (drugi wyrok przedstanowczy); 6. rozpatrzenie sprawy; 7. wyrok ostateczny.

W czynności pierwszej⁷ Chrystus Pan przyjmuje pozew doręczony przez szatana, w którym domaga się on przywrócenia w posiadanie ludzkości.

W czynności drugiej⁸ Chrystus Pan nakazuje wezwać ludzkość do stawienia się w Wielki Piątek. Gdy się nie stawia, szatan domaga się stwierdzenia nieobecności, a Chrystus Pan przedłuża termin na Wielką Sobotę⁹.

W czynności trzeciej¹⁰ Maryja stawia się przed trybunałem jako obrończyni ludzkości, upewniwszy się, że podczas odroczenia nic nie zostało zmienione, ani zmienione być nie mogło.

W czynności czwartej,¹¹ czyli sprawdzeniu osób, Maryja zaczyna działać. Szatan mianowicie nie widzi strony pozwanej, a Maryja nie widzi powoda. Szatan powołuje się na pełnomocnictwo wystawione *ręką publicznego notariusza w roku Pańskim 1350, indykcji 5 itd. w obecności Razina i Cerbara oraz wielu innych przybranych, zaproszonych i wezwanych na sporządzenie pełnomocnictwa*. Maryja domaga się bezzwłocznego doręczenia odpisu,¹² zanim przystąpi się do dalszych czynności¹³. Gdy szatan wyklucza Maryję jako niewiastę i Matkę Sędziego, Maryja odpowiada po pierwsze: że niewiasty dopuszczane są dla osób nieszczęśliwych, bliskich, sierot i wdów; po drugie: że nawet Żydzi i objęci klątwą mogą bronić, tym bardziej ona, nie obciążona żadną niesławą¹⁴. Prócz tego Maryja należy do trzech zatwierdzonych stanów: małżonków, dziewic i czystych, związanych z ludzkością węzłem nierozwiązalnym, a stąd broni sprawę ze względu na samą siebie. — Wszystko to kończy się przedstanowczym wyrokiem przyjęcia obrończyni, oraz okazaniem i doręczeniem Maryi Pannie odpisu pełnomocnictwa oraz wezwania.

W czynności piątej, czyli zawiązaniu sporu,¹⁵ szatan domaga się przywrócenia w posiadanie ludzkości, a Maryja zgodnie z prawem kanonicznym¹⁶ twierdzi, że mu się to nie należy, gdyż jest tylko strażnikiem piekielnego więzienia, a nie

⁷ Processus, c. A1v–A2.

⁸ Tamże, c. A2–A2v.

⁹ Tamże, c. A2v–A3v.

¹⁰ Tamże, c. A3v–A4.

¹¹ Tamże, c. A4–A5v.

¹² Caput 10 *Forus* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 40 *De verborum significatione*, w oparciu o księgę Etymologii św. Izydora z Sewilli (PL 82,73–728). Friedberg, CIC II, 914.

¹³ Caput 11 *Quoniam contra falsam* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 19 *De probationibus*, w oparciu o kanon 38 Soboru Laterańskiego IV, za panowania papieża Inocentego III. — Friedberg CIC II, 313–314.

¹⁴ Caput 5 *Quum inter priorem*, et caput 8 *Dilecti filii* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 25 *De exceptionibus*, w oparciu o reskrypty papieża Inocentego III: *Monachis Farfensibus et Archidiacono trans Ligerim, et Officiali, et Yraloni Borelli canonico Turonensi*. — Friedberg CIC II, 376 et 379–380.

¹⁵ Processus, c. A5v–A6v.

¹⁶ Decretalium Gregorii IX, liber II, titulus 13 *De restitutione spoliatorum*. — Friedberg CIC II, 279–291.

właścicielem. Posiadaczem ludzkości jest Chrystus Pan,¹⁷ gdyż czymś innym jest posiadać, a czymś innym przetrzymywać¹⁸.

W czynności trzeciej¹⁹ sprawa roztrząsana jest przez obie strony. Szatan dowodzi z Księgi Rodzaju 2,16–17, że Pierwsi Rodzice zostali potępieni z powodu grzechu i dlatego ludzkość ma być jemu zwrócona. Maryja jako obrończyni opiera się także na Księdze Rodzaju, lecz rozdziale 3, wierszu 1 i dowodzi, że szatan podstępem spowodował grzech Adama i Ewy, a podstęp i oszustwo nikomu nie powinny sprzyjać²⁰.

Szatan domaga się, by Chrystus Pan postępował z urzędu, aby występki nie uszły bezkarnie. Maryja odpowiada, że szatan na początku wszczął postępowanie z surowości prawa, zrzekł się więc innych środków prawnych. Co odmówione zostało szatanowi na jednej drodze, nie może i nie powinno być mu przyznane inną drogą. Gdzie miejsce ma zwyczajny środek prawny, nie należy uciekać się do nadzwyczajnego. Przedstanowczy wyrok, odmawiający przywrócenia w posiadanie, miał charakter wyroku ostatecznego i przeszedł w stan rzeczy osądzonej²¹.

Tu Maryja płacząc ukłękła przed Chrystusem Panem i siebie samą przeciwstawiła szatanowi, błagając, aby Syn szatanowi odmówił, a jej sprawiedliwość wymierzył, by szatan nie był w lepszym położeniu,²² inaczej musiałby Maryję wykreślić z księgi niebieskiej chwały²³. Chrystus Pan w rzeczy samej odmawia szatanowi żadanego postępowania z urzędu.

Szatan zarzuca Chrystusowi Panu niesprawiedliwość i dowodzi ze słów Ewangelii nazywającej go *księciem świata tego*²⁴. Domaga się mianowicie panowania nad złymi, Chrystusowi Panu pozostawiając panowanie nad dobrymi, nie większe niż ziarno prosa²⁵. Maryja na prośbę Syna odpowiada szatanowi: jest chytry, bynajmniej nie domaga się sprawiedliwości, ma tysiąc sposobów szkodenia,²⁶ spowodował ukrzyżowanie²⁷. Chrystus Pan zaś, zstępując z nieba poniósł

¹⁷ Caput 9 *Quum venisset* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 13 *De restitutione spoliatorum*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: canonico Sanctae Trinitatis de Hasul. — Friedberg CIC II, 283–284.

¹⁸ Decretum Gratiani, caput 1 *Si res aliena*, quaestionis 6, Causae 14. — Friedberg CIC I, 742–743.

¹⁹ Processus, c. A6v–B6.

²⁰ Caput 15 *Sedes apostolica* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 3 *De rescriptis*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Senonensi Archiepiscopo. — Friedberg CIC II, 22; Caput 2 *Ex litteris vestris* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 14 *De dolo et contumacia*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Abbati de Ramese et Archidiacono Heliensi. — Friedberg CIC II, 291–292; Caput 12 *Tuae fraternitatis* Decretalium Gregorii IX, libri III, tituli 4 *De clericis non residentibus in ecclesia vel praebenda*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Altissiodorensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 563.

²¹ Caput 15 *Quod ad consultationem* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 27 *De sententia et re iudicata*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Constantiensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 400.

²² Caput 9 *Contingit interdum* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 14 *De dolo et contumacia*, w oparciu o kanon 40 Soboru Laterańskiego IV, za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 297.

²³ Processus, c. B1v–B2.

²⁴ J 14,30; por. J 12,31; 16,11.

²⁵ Processus, c. B2–B2v.

²⁶ Decretum Gratiani, caput 1 *Visis litteris*, quaestionis 2, Causae 16, w oparciu o apokryficzny reskrypt papieża Jana: Ysaac Siracusano Episcopo. — Friedberg CIC I, 785–786.

²⁷ Decretum Gratiani, caput 2 *Paratus*, quaestionis 1, Causae 23, w oparciu o kazanie św.

śmierć,²⁸ zstąpił do piekieł i wydobył uwieczonych. Nie jest sprawiedliwe dalej spierać się o niewolę ludzkości, wyrok przeszedł bowiem w rzecz osądzoną²⁹ i od wyroku nie założono odwołania.

Szatan zabierając głos na rozkaz Chrystusa Pana, najpierw obraża Maryję słowami: *wszelka chwala we własnych ustach marnieje*, potem wywodzi: Bóg powinien karać wielkiego jak małego, bez względu na osobę³⁰. Lucyfer bez przykazania został potępiony, Adam i Ewa przekroczyli przykazanie, a więc ludzkość tym bardziej powinna być potępiona. Maryja odpowiada, że Lucyfer zgrzeszył rozmyślną złośliwością, człowiek zaś ułomnością ciała³¹. Anioł posiadał mądrość,³² więc ciężej i bardziej zgrzeszył, wynosząc się przeciwko Bogu przez pychę, człowiek zaś nieświadomie oszukany³³.

Maryja każe szatanowi zamilknąć, on odmawia. Maryja chce położyć kres sporom, ponieważ szatan we wszystkich został pokonany. Szatan ponownie twierdzi, że człowiek zgrzeszył. Maryja odwołuje się przeciwko szatanowi do Syna, ponieważ *zakłada się, że raz zły, jest zawsze zły*. Domaga się, by szatan wymienił jeden artykuł, który ona sama wypunktuje i wyjaśni. Szatan odmawia. Maryja odpowiada, że szatan ze względu na kłamstwo powinien być słuchany we własnym królestwie, a nie w Królestwie Chrystusowym. Chrystus Pan pozwala jednak mówić szatanowi, a za kłamstwo ma być jak najsurowiej ukarany³⁴.

Szatan twierdzi, że człowiek zgrzeszył i domaga się, żeby został słusznie ukarany i potępiony. Maryja każe mu milczeć, bo człowiek zgrzeszył z winy szatana. Pan Jezus każe Matce dopuścić szatana do głosu, *bo nie jest słuszne cokolwiek wyrokować lub odpowiadać, jak tylko poznawszy całość sprawy*³⁵.

Szatan ponownie twierdzi, że człowiek zgrzeszył i dlatego niezależnie od kuszenia powinien być ukarany, bo działający i zgadzający się karani są równą karą, mianowicie potępienia za zbrodnię obrazy majestatu. Maryja odpowiada, że obrażony został Chrystus Pan i dlatego też może przebaczyć³⁶.

Augustyna o synu centuriona (Epistola 138, n. 12 in editione Maurinorum). — Friedberg CIC I, 891–892.

²⁸ Caput 1 *Si quis per industriam* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 12 *De homicidio voluntario vel casuali*, w oparciu o Wj 21,14. — Friedberg CIC II, 793.

²⁹ Caput 13 *Quom inter vos* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 27 *De sententia et re iudicata*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Abbati et Conventui S. Zenonis Veronensis. — Friedberg CIC II, 398–399.

³⁰ Processus, c. B3–B3v.

³¹ Decretum Gratiani, caput 25 *Ille rex*, Distinctionis 3, quaestionis 3 *De Paenitentia*, Causae XXXIII, w oparciu o Apologię Dawida, pióra św. Ambrożego, n. 5. — Friedberg CIC I, 1216–1217; Decretum Gratiani, pars 2 *Sed non in pluribus*, Distinctionis 4, quaestionis 3 *De Paenitentia*, Causae XXXIII, w oparciu o komentarz św. Augustyna do 1 Kor 10, 5. — Friedberg CIC I, 1230.

³² Decretum Gratiani, caput 40 *Si enim*, Distinctionis 2, quaestionis 3 *De Paenitentia*, Causae XXXIII, w oparciu o św. Hieronima: Contra Iovinianum I. II, n. 2. — Friedberg CIC I, 1202–1203.

³³ Decretum Gratiani, caput 10 *Quaelibet*, Distinctionis 40, w oparciu o list papieża św. Grzegorza Wielkiego do Cyriaka, biskupa Konstantynopola, z roku 596 [liber VI Regestri epistolarum, n. 5]. — Friedberg CIC I, 147.

³⁴ Processus, c. B3v–B4v.

³⁵ Tamże, c. B4v.

³⁶ Tamże, c. B4v–B5.

Szatan oskarża Maryję, że źle postępuje, bo nie chce, by człowiek został ukarany za popełniony grzech. Wtedy Chrystus Pan odpowiada szatanowi, że odkupił ludzkość na krzyżu, a więc należy oczekiwać Sądu Ostatecznego, na którym źli zostaną potępieni, a dobrzy wejdą do chwały³⁷.

Szatan nastaje, że człowiek zgrzeszył nieskończenie. Maryja odpowiada, że wniosek jest błędny, wina w człowieku została zniesiona przez łaskę, a przez miłosierdzie skreślona, szatan prośbami swymi nie doprowadzi sędziego do łez, lecz powinien być dręczony³⁸.

Szatan raz po raz prosi o wymiar sprawiedliwości. Maryja odpowiada, że człowiek został stworzony przez Boga na swój obraz i podobieństwo, jako dziedzic życia wiecznego, osadzony w chwale niebieskiej³⁹.

Szatan zarzuca, że Bóg stworzył człowieka z mądrością. Człowiek, więc zgrzeszył w mądrości swej świadomości i złośliwie. Dlatego domaga się wyroku skazującego. Maryja odpowiada, że mężczyzna doprowadzony został do grzechu z powodu słabości niewiasty. Tymczasem dający sposobność do szkody, zdaje się szkodę wyrządzać. Więc mężczyzna nie powinien być karany. — Maryja błaga Chrystusa Pana, by wydał wyrok, *całkowicie uwalniając ludzkość od roszczenia pełnomocnika piekielnej niegodziwości*⁴⁰.

Czynność siódma⁴¹ otwiera wezwanie stron przez Archaniola Gabriela, celem wysłuchania wyroku ostatecznego w dniu Wielkiej Nocy:

W Imię Wiecznego amen. My Jezus, Zbawiciel świata, rozpatrzywszy skargę przeciwko ludzkości. Rozpatrzywszy pismo przedłożone z załącznikami przez pełnomocnika piekielnej niegodziwości. Rozpatrzywszy także przedłożenia, dokonane przez Maryję Pannę, obrończynię ludzkości. Rozpatrzywszy zarzuty, odpowiedzi, wykluczenia i powołania prawne obu stron. I rozpatrzywszy oraz rozważywszy wszystko, co w wyżej wymienionych i wokół wyżej wymienionych należało rozpatrzyć i rozważyć. Zasiadając w trybunale na naszej zwyczajowej ławie prawnej, umieszczonej na tronach aniołów w naszym niebiańskim pałacu, gdzie mamy osobistą siedzibę, tym ostatecznym wyrokiem uwalniamy i wolną czynimy ludzkość od roszczenia pełnomocnika piekielnej niegodziwości. Ponieważ jest to zgodne ze świętymi zapisami sądowej prawdy, zgodnie z którą w tym postępować chcemy. Samemu zaś pełnomocnikowi niegodziwości piekielnej od teraz każemy iść na wieczne potępienie piekielne, gdzie jest nie kończący się płacz i zgrzytanie zębów. I odszedł szatan przeklęty do piekła przesyty bólem. Powyższy wyrok został wydany, w tym piśmie wyrażony i ogłoszony, we wszystkim i o wszystkim jak wyżej jest zawarte i zapisane, przez wyżej wymienionego Pana naszego Jezusa Chrystusa, zasiadającego w trybunale na wyżej opisanym miejscu, w obecności wyżej wypisanych stron. I przeczytany i wygłoszony został wyżej spisany wyrok przeze mnie Jana Ewangelistę, Notariusza Pana naszego Jezusa Chrystusa i publicznego pisarza wspomnianego dworu. W obecności tamże Jana Chrzciela, Wyznawców Francisz-

³⁷ Tamże, c. B5.

³⁸ Tamże, c. B5–B5v. — Decretum Gratiani, c. 8 *Qui potest obuiare*, quaestionis 3, Causae 23, w oparciu o pseudo-Izydoriański list papieża Damazego do Stefana. — Friedberg CIC I, 898.

³⁹ Processus, c. B5v.

⁴⁰ Tamże, c. B5v–B6.

⁴¹ Tamże, c. B6–B6v.

ka i Dominika, Ksiąg Apostołów Piotra i Pawła oraz Michała Archaniola i wielu innych świętych, wśród licznej rzeszy świadków do tego wezwanych, przybranych i zaproszonych, Roku Pańskiego 1350, indykcyj 5, dnia 6 miesiąca kwietnia.

Proces kończy antyfona: „Witaj Królowo”, której słów „orędowniczko nasza” stanowi wyjaśnienie.

III. WNIOSKI

Po zbadaniu kanonicznych podstaw dialogu Maryi z szatanem, trzeba przejrzeć również kanoniczne podstawy dialogu szatana z Maryją. On także stara się opierać na *Dekrecie* Gracjana i *Dekretalach* Grzegorza IX. Przypisy zawierają ich przegląd w porządku czynności procesowych: 1. wręczenie i przyjęcie pozwu;⁴² 2. wezwanie ludzkości;⁴³ 3. ustanowienie obrończyni;⁴⁴ 4. sprawdzenie osób (pierwszy wyrok przedstanowczy);⁴⁵ 5. zawiązanie sporu (drugi wyrok przedstanowczy);⁴⁶ 6. rozpatrzenie sprawy;⁴⁷ 7. wyrok ostateczny⁴⁸.

⁴² Caput 13 *Quoniam contra falsam* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 19 *De probationibus*, w oparciu o kanon 38 Soboru Laterańskiego IV za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 313–314; Caput 1 *Alia quidem* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 38 *De procuratoribus*, w oparciu o reskrypt papieża Grzegorza IX: Maximo Salonensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 211.

⁴³ Caput 5 *Conquestus est nobis* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 9 *De feriis*, zawierający dekret papieża Grzegorza IX z lat 1227–1234. — Friedberg CIC II, 272–273; Caput 3 *Quum ex iniuncto* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 32 *De novi operis nunciatione*, w oparciu o reskrypt papieża Lucjusza III: Cantuariensi Archiepiscopo. — Friedberg CIC II, 844–848; Caput 24 *Consuluit* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 29 *De officio et potestate iudicis delegati*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Archiepiscopo Toletano. — Friedberg CIC II, 169–170.

⁴⁴ Szatan nie bierze czynnego udziału w ustanowieniu obrończyni.

⁴⁵ Caput 24 *Consuluit* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 29 *De officio et potestate iudicis delegati*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Archiepiscopo Toletano. — Friedberg CIC II, 169–170; Caput 29 *Grave nimis* Decretalium Gregorii IX, libri III, tituli 5 *De praebendis et dignitatibus*, w oparciu o kanon 30 Soboru Laterańskiego IV za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 478; Caput 10 *Forus* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 40 *De verborum significatione*, w oparciu o księgę Etymologii św. Izydora z Sewilli (PL 82,73–728). — Friedberg CIC II, 914; Caput 73 *Si iustus metus* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 28 *De appellationibus, recusationibus, et relationibus*, zawierający dekret papieża Grzegorza IX z lat 1227–1234. — Friedberg CIC II, 443; Caput 61 *Quum speciali* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 28 *De appellationibus, recusationibus, et relationibus*, w oparciu o kanon 48 Soboru Laterańskiego IV za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 437–438.

⁴⁶ Caput 12 *Olim causam* Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 13 *De restitutione spoliatorum*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Episcopo et Capitulo Tridonensi. — Friedberg CIC II, 285–286; Caput 1 *Consultationibus* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 29 *De officio et potestate iudicis delegati*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: Abbati sancti Albini. — Friedberg CIC II, 160; Decretum Gratiani, caput 2 *Oportet*, quaestionis 2, Causae III. — Friedberg CIC I, 507.

⁴⁷ Decretum Gratiani, caput 8 *Iam itaque*, quaestionis 4, Causae I, w oparciu o list XXIII św. Augustyna do Bonifacego. — Friedberg CIC I, 420; Decretum Gratiani, caput 111 *Placuit de infantibus*, Distinctionis IV de consecratione, w oparciu o kanon 6 Synodu Kartagińskiego V. — Friedberg CIC I, 1396; Caput 35 *Ut famae* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 39 *De sententia excommunicationis*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Londonensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 904; Caput 11 *Tuarum* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 33 *De privilegiis et excessibus privilegiatorum*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Lugdunensi Archiepiscopo. — Friedberg CIC II, 852–853; Caput 29 *Grave nimis* Decretalium Gregorii IX, libri III, tituli 5 *De praebendis et dignitatibus*, w oparciu

Maryja opiera się na *Dekrecie* Gracjana, jego części pierwszej i drugiej, oraz na *Dekretalach* Grzegorza IX, których źródła, poza dwoma apokryficznymi,⁴⁹ są autentyczne, mianowicie: *Księga Rodzaju* i *Wyjścia* Starego Testamentu, kanony Soboru Laterańskiego IV, reskrypty papieża Aleksandra III i Innocentego III, pisma świętych: Ambrożego, Augustyna, Hieronima, Grzegorza Wielkiego, Izydora z Sewilli.

Ale szatan także opiera się na *Dekrecie* Gracjana, części drugiej i trzeciej oraz na *Dekretalach* Grzegorza IX, korzystając z ich autentycznych źródeł: Listu katolickiego św. Jakuba z Pisma Świętego Nowego Testamentu, kanonów Synodu Kartagińskiego V, Soboru Laterańskiego IV, reskryptów papieża Aleksandra III, Lucjusza III, Innocentego III (między innymi dla biskupa wrocławskiego), Grzegorza IX, pism świętych: Augustyna, Hieronima, Izydora z Sewilli. Chociaż szatan jest kłamcą, nie powołuje się na żadne źródła apokryficzne.

Szatan jednak sprawę przegrał, a Maryja wygrała, ponieważ Chrystus Pan, Sprawiedliwy Sędzia, orzekł, iż pozytywna nieskończoność Jego Odkupienia, przewyższa negatywną nieskończoność grzechów ludzkości.

o kanon 30 Soboru Laterańskiego IV za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 478; Decretum Gratiani: caput 6 *Moises amicus*, quaestionis 1, Causae VIII, w oparciu o list św. Hieronima do Tytusa. Friedberg CIC I, 591; Decretum Gratiani, caput 17 *Hec autem verba*, quaestionis 3, Distinctionis 1, Causae 33 *De penitentia*. — Friedberg CIC I, 1161–1162; Caput 26 *Etsi Christus, Iacobus*, Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 24 *De iureiurando*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Abbati et Capitulo Castellionis. — Friedberg CIC II, 369–371; Caput 29 *Nuper a nobis* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 39 *De sententia excommunicationis*, w oparciu o reskrypt papieża Innocentego III: Wratislaviensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 900–901; Caput 13 *Ut clericorum* circa finem, Decretalium Gregorii IX, libri III, tituli 1 *De vita et honestate clericorum*, w oparciu o kanon 14 Soboru Laterańskiego IV za papieża Innocentego III. — Friedberg CIC II, 452; Caput 6 *Mulieres* in fine, Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 39 *De sententia excommunicationis*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: Bartholomeo Exoniensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 891; Caput 1 *Quia quaesitum est* Decretalium Gregorii IX, libri I, tituli 29 *De officio et potestate iudicis delegati*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: Londonensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 158; Caput 6 *Sicut dignum* Decretalium Gregorii IX, libri V, tituli 12 *De homicidio voluntario vel casuali*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: Bartholomaeo Exoniensi Episcopo. — Friedberg CIC II, 794; Decretum Gratiani, caput 1 *Iustum est bellum*, quaestionis 2, Causae XXIII. — Friedberg CIC I, 894; Caput 2 *Ex litteris* circa finem, Decretalium Gregorii IX, libri II, tituli 14 *De dolo et contumacia*, w oparciu o reskrypt papieża Aleksandra III: Abbati de Ramese et Archidiacono Heliensi. — Friedberg CIC II, 291–292.

⁴⁸ Szatan nie bierze czynnego udziału w ogłoszeniu ostatecznego wyroku.

⁴⁹ Decreti Gratiani c. 1, C. 16, qu. 2, w oparciu o apokryficzny reskrypt papieża Jana: Ysaac Siracusano Episcopo. — Friedberg CIC I, 785–786; c. 8, C. 23, qu. 3, w oparciu o pseudo-Izydoriański list papieża Damazego do Stefana. — Friedberg CIC I, 898.

**PRINCIPIA CANONICA DIALOGI MARIAE CUM SATANA
IN „PROCESSU SATANAE CONTRA GENUS HUMANUM”
BARTHOLI DE SAXOFERRATO**

SUMMARIUM

Bartolus de Saxoferrato, natus circa 10 XI 1313 in Venatura penes Sassoferrato, defunctus 1357 vel 13 VI 1359 in Perugia, clarissimus iurista, „lucerna iuris civilis” dictus, studebat in Perugia et Bononia, lauream doctoris anno 1334 adeptus, legebat ab anno 1339 vel 1340 Pisis, cathedram iuris in Perugia anno 1342 vel 1343 obtinuit. Primum integrum commentarium Iuris Romani elaboravit.

Praesenti disquisitione Mariae ad Corpus Iuris Canonici allusiones ventilantur, contentae in libello: Bartolus de Saxoferrato. Processus Satanae contra genus humanum. [Leipzig, ca 1495]. GW 3653, IP 860.

Maria Decreto Gratiani, parte nempe prima et secunda ipsius, necnon Decretalibus Gregorii IX nititur, quorum fontes, exceptis duobus apocryphis, genuini sunt, nempe: Liber Genesis et Exodus Veteris Testamenti, canones Concilii Lateranensis IV, rescripta Alexandri Papae III et Innocentii Papae III, scripta sanctorum: Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Gregorii Magni, Isidori Hispalensis.

Sed etiam daemon Decreti Gratiani parte II et Decretalibus Gregorii IX eorumque fontibus genuinis utitur: Epistola catholica Iacobi Scripturae Novi Testamenti, canonibus Synodus Carthaginensis V, Concilii Lateranensis IV, rescriptis Alexandri III Papae, Lucii III Papae, Innocentii III Papae (inter alios etiam Episcopo Wratislaviensi dato), Gregorii IX Papae, scriptis sanctorum Augustini, Hieronymi, Isidori Hispalensis. Etsi mendax sit, nullos tamen fontes apocriphos appellat.

Daemon tamen causam perdidit, Maria autem causam obtinuit, quia Christus Dominus, Iustus Iudex, positivam infinitatem propriae redemptionis, negativam infinitatem peccatorum humani generis vixisse pronuntiavit.